

ELS PRIMERS POBLADORS DE VILA-REAL

per JOAN FRANCESC BERNAT ESPLUGUES

En 1935 va publicar el pare Ramon de Maria la seua obra *El Repartiment de Burriana y Villarreal*, un llibre que recull de forma cronològica les donacions de terres que els monarques de la Corona d'Aragó (principalment Jaume I i Pere III) van atorgar per poblar aquestes dues viles.

Gràcies a aquesta recopilació podem conèixer les primeres notícies sobre els orígens de Vila-real en el segle XIII, ja que, a banda de la sèrie cronològica de donacions, apareixen uns valuosos índexs de llocs i de persones, i aquest últim ens permet de conèixer els noms dels beneficiats en aquest repartiment.

L'exposició es completa amb les disposicions reals, privilegis i confirmacions destinats a facilitar l'empresa repobladora. De les dificultats que en aquest sentit es van produir, ens parlen les disposicions emanades de la Cancelleria Real en les quals es conmina els beneficiats absents a residir en la vila, baix pena de perdre les possessions (1276), l'invitació als moros de Castalla i Biar perquè vinguen a poblar Vila-real (1279), l'existència de moltes cases i terres ermes en 1302 que Jaume II concedeix al militar Guillem de Gallifa, etc. Aquests aspectes ja han estat analitzats amb anterioritat per diversos autors: el pare Benito Traver, el propi Ramon de Maria, José Mª Doñate, Santiago Vilanova ... ⁽¹⁾, i no ens detindrem en ells.

El nostre estudi es centra en la consulta de la documentació més antiga conservada a l'Arxiu Històric Municipal per conèixer els llinatges dels pobladors de la vila en la primera meitat del segle XIV i comparar-los amb els beneficiats del repartiment de terres de finals del segle XIII i veure si existeix continuïtat generacional entre els uns i els altres.

L'arxiu no conserva documentació dels anys immediatament posteriors a la

seua Carta Pobra (1274) i la més completa que ens permet conèixer gran quantitat de noms d'habitants de la vila ens l'ofereix el llibre de *Claveria* (llibre d'ingresos i pagaments del Consell) de 1348-1349; a més existeix un document anterior, el d'*afermament o nomenament dels cequiers* de 1307, excepcional per la seua antigor i per contenir 27 noms, entre ells els càrrecs del govern de la vila, *jurats i consellers* ⁽²⁾.

Aquests són els habitants de Vila-real que apareixen en l'esmentat document:

- *Borraç Colomer, G. Ocello, R. Guasch i Bernat Galí* (*Jurats*);

- *Bernat Çafint, Berenguer de Cardona, G. Juneda, Jacme Amill, P. Escuder, Arnau de Soler, Bertholomeu Peyró, Bertran de Calaceyt, G. Escolà,*

P. Giner, R. de Conques, G. Tremunt, R. de Guardiola, R. Comes, Bernat Verdet i Bernat de Calvera (*consellers*);

- *Johan de Berbegal i G. Senthilari* (*cequiers*);

- *Folch Miquel, P. Pineda i P. de Senthilarii* (*avalen els cequiers*);

A més, trobem referències de l'*heretat d'en Bernat d'en Ocell* i del *frare Bernat* ⁽³⁾.

Si comparem aquesta llista amb l'índex d'afavorits en el repartiment de terres a Vila-real que ens ofereix el pare Ramon de Maria (període 1269-1289), ens adonem que tan sols el cognom *Calaceyt* compta amb antecedents en l'etapa fundacional de la vila (Marco, Bernardo i Na Saurina); fins i tot és possible que el cognom *Conques* corresponga al *Concas* que apareix com a propietari colindant d'una donació de 1273, però res més. Llevat d'aquestes excepcions, els pobladors de Vila-real consignats en el pergami de 1307 són gent nova i no descendents directes dels afavorits en el *Repartiment*, per la qual cosa devem rebutjar l'hipòtesi de que els beneficiats en el repartiment que apareixen en el llibre del pare Ramon de Maria foren els primers pobladors de Vila-real, almenys la gran majoria d'ells.

Al respecte José Mª Doñate assenyala: *Muchos de los favorecidos en la época fundacional con dotación de tierras, que se hizo con la condición de habitar, se deshicieron pronto de ellas repartiéndolas a censo entre los allegados de la segunda hora, a menudo desheredados, y que acaban adquiriendo la propiedad* ⁽⁴⁾.

Nosaltres compartim aquesta opinió, com hem demostrat unes ratlles abans. Malgrat açò, hem pogut llegir la següent afirmació en una recent publicació sobre la Carta Pobra: *També interessa remarcar d'aquests establiments, el gran nombre de donacions fetes en favor de persones que treballaven al servei de la*

casa reial, bé del propi rei o bé de l'infant i hereu de la corona, els quals es van quedar segurament a viure a Vila-real, en compliment del contingut de les cartes rebudes ⁽⁵⁾. L'expressió *segurament* ens sembla poc rigorosa, i aquesta hipòtesi no gens científica, després de les dades que hem aportat. No sabem el motiu que ha portat als prestigiosos autors a incidir en un aspecte que ja crèiem superat; el propi Doñate matisa aquesta qüestió en un altre estudi: *Los favorecidos, en gran parte personajes cortesanos o palaciegos, se tienen que enfrentar con una cláusula que fija su residencia en la villa durante un plazo que no resisten. Y tienen que repartir estas donaciones, a veces cuantiosas, entre gente modesta que no tiene otro recurso a su alcance que el censal, procedimiento que, a la larga, les da la posesión* ⁽⁶⁾.

Tanmateix, sí que hem trobat continuïtat generacional entre els llinatges de 1307 i els que hem registrat en el llibre de *Claveria* de 1348-1349. Dels 26 cognoms del document de 1307 segueixen 22 ⁽⁷⁾, i molts d'ells conserven la seua influència en el municipi ocupant càrrecs de govern; si en la primera data *Borraç Colomer es jurat*, en 1348-1349 un altre Colomer, *Pere*, és notari de professió i ocupa el càrrec de *tesorerer*; el mateix cas es dona amb els *Galí*, *Bernat* és jurat en 1307 i *Miquel* és notari i jurat de la vila en la segona data. Quant als *Calaceyt*, *Beltran* és *conseller* en la primera data i també apareix un altre *Bertran* en el llibre de *Claveria* que és *comptador* (dels comptes de la vila) i *cequier*; un altre *Calaceyt*, *Fernando*, és notari i exerceix el càrrec de *jurat*. Hi ha més exemples, però no els comentem per no fer enfarfegada l'exposició; tan sols volem deixar constància de l'existència d'una sèrie de famílies principals que van exercir la seua influència en el municipi al llarg de l'Edat Mitjana ocupant els càrrecs de govern; els *Calaceyt* seran l'exemple més destacat.

Si apliquem aquest criteri a la comparació entre els beneficiats de finals del segle XIII i els habitants documentats a principis del segle XIV, lògicament deuríem haver trobat els descendents d'aquells si de veritat hagueren estat els primers pobladors, però la documentació de la primera meitat del segle XIV ens permet

comprovar la discontinuïtat generacional entre els uns i els altres.

Per últim, ens agradaria conèixer la procedència dels nous pobladors de Vila-real de finals del segle XIII i principis del XIV. Benito Traver assenyalava al respecte que *sus primeros moradores fueron cristianos viejos; la mayor parte leridanos* ⁽⁸⁾; José Mª Doñate ens diu que *aunque es posible que un estudio metódico del problema nos encaminara a Lérida, por ahora el único asentamiento masivo de población (de cuantía indeterminada) que se registra es a favor "dels morellans". Lo detectó Ramón de María, y lo hemos podido seguir nosotros, en un padrón de bienes de 1.365 en el que aparece, ya como topónimo, "la partida dels morellans", dato que permite atribuir importancia al contingente* ⁽⁹⁾.

És un treball que està per fer, sobretot estudiar l'aportació de gent procedent d'Aragó. Dels pobladors que apareixen en el pergami de 1307, com a cognom hi han algunes referències toponímiques, sense que puguem establir una relació directa cognom-lloc de procedència.

Andreu Beltran, en el seu estudi d'un document cullerà de finals del segle XIII

(10), ens diu al respecte que des del segle XI l'alta noblesa i la baixa tendiren a prendre com a distintiu en els apelatius personals el nom de llur feu territorial, siga per mitjà de *de* + topònim, bé en forma adjectivada. La fórmula cognominal amb *de* considerada signe de noblesa, en els de classe social inferior acostumava a estar formada per un topònim menor de vila, mas o de país forà, que tanmateix gairebé sempre s'ha perdut.

Dels 26 cognoms que trobem al nostre document, 22 fan referència a topònims, dels quals tres són de les terres aragoneses i els altres vuit de les catalanes:

- *Johan de Berbegal*. Berbegal: Municipi d'Aragó, a la província d'Osca, al sector Somontano de Barbastre. La vila és vora l'antiga via romana de Lleida a Osca, al cim d'una mola.

- *Bertran de Calaceyt*. Calaceit: Municipi del Matarranya, entre el riu d'Algars i el Matarranya, al límit amb la Terra Alta (província de Terol).

- *Bernat de Calvera*. Calvera: Poble de la Ribera d'Isàbena (Ribagorça).

- *Berenguer de Cardona*. Cardona: Municipi del Bages, al límit de la Depressió Central Catalana, a la zona de transició vers el Solsonès.

- *R. de Conques*. Conques: Vila del municipi d'Isona (Pallars Jussà), al peu del mont de Conques, a la dreta del riu de Gavet.

- *R. de Guardiola*. Guardiola: Poble del municipi de Vilanova de l'Alguda (Noguera), al S del terme. Formà part de la baronia de Ribelles.

- *G. Juneda*. Juneda: Municipi de les Garrigues, limítrof amb el Segrià. Forma part de la comarca del Baix Urgell.

- *G. Ocelló*. Ocelló: El Saió, poble del municipi de Santa Margarida de Montbui (Anoia), a la part de ponent del terme. El nom deriva de l'antic castell d'Ocelló (*Occilione*), propietat dels bisbes de Vic (1024-1307) i després de de la casa de Cardona. Estigué sempre unit al terme del castell de Montbui, que acabà per absorbir-lo.

- *P. Pineda*. La Pineda: Antic terme del Tarragonès, repartit entre els municipis de Vila-seca de Solcina, Tarragona i la Canonja.

- *G. Senthilari*. A més de l'església pre-romànica de Sant Hilari d'Abrera i dels monestirs de Sant Hilari de Carcassona i Sant Hilari de LLeida,

existeixen els municipis de Sant Hilari de Cardó, al Baix Ebre, i Sant Hilari Sacalm a la comarca de la Selva (Girona).

- *Arnau de Soler*: Soler: Municipi del Rosselló, al Riberal, estès en gran part a la dreta de la Tet, davant el de Vilanova de la Ribera, encara que comprèn també un petit sector de la plana al·luvial de l'esquerra del riu. També poble del municipi de Graus, al sector actualment aragonès de l'antic comtat de Ribagorça, a la dreta de l'Isàvena, prop del límit amb el terme català de Güel, al voltant de l'església parroquial de Sant Pere (11).

La fixació del cognom d'aquests personatges és anterior a l'època del document. Quant als noms, trobem una aclaparadora presència dels d'origen germànic: Bernat, Guillem, Ramon, etc.; a la mateixa conclusió arriba Andreu Beltran en l'estudi del document de Culla de finals del segle XIII.

NOTES

- (1) TRAVER, Benito, Pbro., Historia de Villarreal, 1909; MARÍA, Ramón de, El Repartiment de Burriana y Villarreal, 1935; DOÑATE SEBASTIÀ, José M^a, *Siete siglos de villa real en Datos para la historia de Villarreal III*, 1975; VILANOVA AÑÓ, Santiago, *Els primers anys de la nostra vila. Notes històriques en Exàgono*, 1988, n° 392.
- (2) Pergamí que serveix d'enquadernació al llibre de *Claveria* de 1366-1367.
- (3) Per al coneixement dels càrrecs municipals i el seu sistema d'elecció recomanem l'estudi de J.M. DOÑATE, *El gobierno de la villa en Datos para la historia de Villarreal VI*, 1984; també nosaltres hem aportat un xicotet estudi, amb la col·laboració de J.M. MOLINER CALLERGUES, *El privilegio de Juan de Navarra de 1446*, en aquesta mateixa revista (maig 1991).
- (4) DOÑATE SEBASTIÀ, José M^a, *Síntesis geográfico-histórica de Villarreal II*, 1973, p. 29.
- (5) GARCÍA SANZ, Arcadi i GARCIA EDO, Vicent, *La Carta Pobla de Villarreal*, 1995, p.19.
- (6) DOÑATE SEBASTIÀ, José M^a, *Siete siglos de la villa real en Datos para la historia de Villarreal III*, 1975, p. 84.
- (7) Hem d'assenyalar que en el llibre de *Claveria* de 1348-1349 no consten tots els habitants de la vila, ja que no es tracta d'un recull nominal de tipus fiscal o demogràfic; apareixen aquells que per qualsevol motiu (suministres, serveis) han rebut pagaments del Consell. Ara bé, si a banda dels casos puntuals ens fixem en les llistes registrades per diverses causes (mobilització general per la Guerra de la Unió, treballs col·lectius com *escurament de pous, obres en lo mur de la vila*, etc., creem haver reunit bona part dels noms dels hòmens de Villarreal en aquesta data. Tenim documentats 295.
- (8) TRAVER, Benito, Pbro., Op. cit., p. 28.
- (9) DOÑATE SEBASTIÀ, José M^a, *Síntesis geográfico-histórica ...*, p. 31.
- (10) BELTRAN ZARAGOZA, Andreu, *Un document cullerà del segle XIII*, en *Imatge de Culla: estudis recollits en el 750 aniversari de la carta de població (1244-1994)* (volum II). Culla, 1994, p. 781-788.
- (11) Referències consultades a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, ed. de 1995.

A. TECNICA MUR · LLONGUERAS

Se complace en comunicarle la nueva apertura de su Salón de Peluquería en Vila-real con las técnicas y las atenciones **Llongueras**.

Nuestro equipo de profesionales preparados en Barcelona según el **Método Llongueras**, le esperan para cuidar su cabello y aconsejarle el estilo más apropiado a su personalidad. También en el apartado de Estética, podemos informarle sobre los tratamientos que realizamos y asesorarle el más adecuado para usted.

A. TECNICA
MUR · LLONGUERAS le invita a visitar sus amplias instalaciones, con el deseo de poder ofrecerle un esmerado servicio.

A. TECNICA
MUR · LLONGUERAS

C/. Mayor San Jaime, 11 bajos
Teléfono 53 64 82 - VILA-REAL